

УСИНОВЛЕННЯ крок за кроком

Усвідомлене батьківство

Посібник на допомогу батькам

УСИНОВЛЕННЯ

крок за кроком

УСВІДОМЛЕНЕ БАТЬКІВСТВО

ПОСІБНИК НА ДОПОМОГУ БАТЬКАМ

Посібник розроблено програмою «Нова сім'я» Міжнародної благодійної фундації «Отчий Дім» у співпраці зі Службою у справах дітей м. Києва та за сприяння Альянсу «Україна без сиріт» на допомогу потенційним батькам, які бажають прийняти на виховання у свою сім'ю дитину-сироту чи дитину, позбавлену батьківського піклування та всім, хто цікавиться питанням усиновлення

Видання третє, переглянуте й доповнене

Над посібником працювали:

Людмила Волинець, Джоана Бутчер, Роман Корнійко, Людмила Литвин, Руслан Малюта, Юлія Удовенко, Ганна Сіромаха, Юлія Вергулєсова, Валентина Березіна, Юлія Сколобанова, Вікторія Ейдеміллер, Лідія Новак. Дизайн та верстка: Євген Перепелиця

Матеріал цієї книги в цілому чи будь-яку його частину можна вільно використовувати для розвитку усиновлення та допомоги батькам, з обов'язковим посиланням на першоджерело.

Забороняється використання матеріалів з метою отримання прибутку

ЗМІСТ

1. ЩО ТАКЕ УСИНОВЛЕННЯ?	7
2. ПРАВОВІ АСПЕКТИ УСИНОВЛЕННЯ	11
3. УСИНОВЛЕННЯ – СПРАВА ВСІЄЇ РОДИНИ	15
4. ХТО ЦІ ДІТИ?	19
5. МІФИ ПРО УСИНОВЛЕННЯ	23
6. ЯКІ УСИНОВЛЮВАЧІ МАТИМУТЬ УСПІХ?	27
7. ЯК ВИЗНАЧИТИСЬ З ВІКОМ ДИТИНИ?	31
8. КРОКИ ДО УСИНОВЛЕННЯ	35
9. ІНШІ ФОРМИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ	39
10. ПРИХИЛЬНІСТЬ У ЖИТТІ ДИТИНИ	43
11. ЯК СКАЗАТИ ДИТИНІ ПРАВДУ ПРО УСИНОВЛЕННЯ?	45
12. ПОЗИТИВНА МОВА УСИНОВЛЕННЯ	49
13. ДУХОВНІ АСПЕКТИ УСИНОВЛЕННЯ	51
14. ТЕСТ САМООЦІНКИ ДЛЯ ТИХ, ХТО БАЖАЄ УСИНОВИТИ ДИТИНУ	55
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	58
ДОПОМОГА З ПИТАНЬ УСИНОВЛЕННЯ	59

Ви відкрили першу сторінку книжки, яка адресована тим, хто хоче стати батьками. Можливо, із цієї сторінки почнеться шлях вашого батьківства.

Є різні способи того, як стати батьками. Один із них – це усиновити дитину.

Про різні аспекти цієї непростої і водночас такої благородної справи ми поговоримо на сторінках цього видання.

Україна багата на людей, які готові стати батьками обездоленій дитині. Кожного дня хтось із дітей відкриває двері своєї нової домівки. А за ними мама і тато, які так довго чекали на них.

Ці діти ще не знають, але обов'язково пізнають, що таке щира, справжня батьківська любов і турбота. Серед них і малюки, і діти більш старшого віку, і діти, які мають певні проблеми зі здоров'ям, і родинні групи братиків і сестричок, для яких влаштування до нової сім'ї не повинне затьмаритись болем розлучення одне з одним. Усі вони мріють про тата і маму: малюють їх, пишуть їм листівки, бачать у снах.

Щоб не зрадити дитину, не завдати їй болю, до прийняття рішення про усиновлення треба підійти виважено і свідомо.

Подекуди здається, що варто зібрати документи, пройти бюрократичні процедури, і таке довгоочікуване щастя настане. Певною мірою це так. Варто взяти дитину на руки, пригорнути її, почути перше «мамо» чи «тато», і всі страхи залишаться позаду. Насправді – це тільки початок.

Що буде далі? Як складуться стосунки з дитиною? Чого чекає від усиновлення дорослий і що потрібно дитині? Відповіді на ці питання потрібно шукати вже зараз.

Ця книга покликана, певною мірою, змусити читачів переосмислити, переглянути своє розуміння усиновлення. Можливо, прочитавши її, хтось зрозуміє, що не готовий до прийняття дитини-сироти. І це також добре. Треба від самого початку бути відвертим із собою, зі своїми почуттями і намірами.

Попри труднощі, з якими можна зіткнутись на шляху усиновлення, винагорода буде більшою: тепла посмішка дитини, її лагідні оценьята та невичерпна радість батьківства.

Щиро вірю, що ті зерна любові, які ви посієте у дитячі душі, назавтра проростуть щедрим врожаєм добра.

З щирими побажаннями успіхів і щастя

Юрій ПАВЛЕНКО,

Уповноважений Президента України з прав дитини

Якщо Ви відкрили цей посібник, це означає, що Ви маєте бажання більше дізнатися про усиновлення. Вітаємо Вас – Ви зробили перший крок.

Розуміння цього процесу як з юридичної, так і з психологічної точок зору допоможе Вам прийняти правильне рішення, оскільки усиновлення – це «посвячення» себе дитині на все життя.

Будьте готові до того, що цей посібник не лише відповідь на Ваші запитання, але й спричинить виникнення нових. Тому пропонуємо Вам підготувати папір та ручку, щоб занотувати свої запитання чи міркування, що виникатимуть у ході знайомства із книгою.

Поспішаймо дарувати радість і омріяне дитинство дітям!

1. ЩО ТАКЕ УСИНОВЛЕННЯ?

Той, хто розпочав цю подорож, повинен перш за все зрозуміти значення усиновлення. Усиновлення – це юридичний процес, під час якого рішенням суду створюються нові постійні відносини між батьками та дитиною

Для держави суть процесу полягає у передачі батьківських прав та обов'язків від однієї родини до іншої. Для родини, яка всиновлює, це означає прийняття у сім'ю дитини на правах народженої, з усіма правами та обов'язками, як з боку дорослих, так і з боку дитини.

Разом із тим усиновлення є і складним емоційним процесом. Дещо простішим, особливо на початковому етапі, є прийняття у сім'ю дитини, яку майбутні батьки вже знають, а дитина знає їх. Якщо ж мова йде про усиновлення, де дорослі і діти знайомляться в ході оформлення документів, психологічне навантаження на кожну зі сторін зростає.

Зазвичай дорослі, намагаючись уявити свою майбутню дитину, у багатьох випадках ідеалізують її. Так, наприклад, уявляють дівчинку красунею, з гарненькими бантиками, такою, що одразу ж їм посміхнеться. Насправді такі фантазії бувають далекі від реальності. Не виключено, що дитину ще треба навчити посміхатися та довіряти дорослим, а красу їй забезпечить не бантик чи платтячко, а саме посмішка та очі, що сяють щирістю і любов'ю.

Тому, якщо юридичний аспект усиновлення, як правило, триває не більше 3-6 місяців, психологічний (емоційний) процес продовжується протягом років. Він полягає у ВЗАЄМОПРИЙНЯТТІ дитиною дорослих, дорослими – дитини, біологічними дітьми сім'ї – усиновленої дитини. Ускладнюється ж процес тим, що одночасно сподівання, мрії, культурні та релігійні переконання родини перетинаються із дитячими, бо дитина, у багатьох випадках, має власні сподівання, мрії та переконання.

Таким чином розуміння всіх складових цього процесу, а також усвідомлення того, що усиновлення – це «посвячення» себе дитині на все життя, допоможе вам прийняти правильне рішення.

РОЗВИТОК УСИНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Сьогодні в Україні майже 98 тисяч дітей, які залишились без батьківської опіки. Із них, за офіційними даними, більше 28 тисяч підлягають усиновленню. Якщо ж узяти до уваги дітей, юридичний статус яких з тих чи інших причин не встановлено, то згадана цифра може зрости вдвічі.

Сімейне виховання дітей-сиріт не є новим для України. Так, протягом усієї княжої доби та за часів Російської імперії дітей-сиріт приймали на виховання в сім'ю люди «доброї поведінки».

Колективні форми виховання дітей-сиріт стали пріоритетними лише у час радянської влади, коли, внаслідок першої та другої світових воєн, значна частина дітей залишилась без догляду дорослих. Щоб задовольнити потребу у влаштуванні всіх цих дітей була створена система інтернатних закладів, кількість осіб в яких часто сягала від 100 до 400 вихованців. Тривалий період українська держава надавала перевагу саме такому способу виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених бать-

ківського піклування. Проте практика показала неспроможність цієї форми врахувати індивідуальні потреби кожної дитини. Тривале перебування в інтернатному закладі обмежувало простір спілкування та світопізнання дітей, позбавляло їх можливості набувати досвід сімейного та суспільного життя і вчитися відповідальності. Сформовані в таких умовах особистісні якості ускладнювали подальшу адаптацію дітей до дорослого життя і функціонування у суспільстві. Саме тому в Україні постало питання реформування діючої системи закладів опіки для дітей-сиріт шляхом популяризації та впровадження сімейних форм виховання.

Відродження культури сімейного влаштування потребуючих опіки дітей почалося в 90-х роках ХХ ст., коли в країні були створені перші дитячі будинки сімейного типу.

На сьогодні сімейне виховання є пріоритетним при вирішенні проблеми розміщення дитини, яка залишилася без батьківської турботи. Але у дитячих будинках, інтернатах, притулках та на вулиці ще тисячі дітей очікують на свою родину! І тому у подорож саме до цих закладів ми запрошуємо тих, кому не байдужа їх доля.

2. ПРАВОВІ АСПЕКТИ УСИНОВЛЕННЯ

Питання усиновлення регламентується нормами сімейного законодавства. Стаття 207 Сімейного кодексу України розкриває поняття усиновлення, як прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду

Усиновлення – це юридичний процес, під час якого рішенням суду створюються нові постійні відносини між батьками та дитиною. Для держави суть процесу полягає у передачі батьківських прав та обов'язків від однієї родини до іншої. Для усиновлюючої родини усиновлення означає прийняття у сім'ю дитини на правах народженої, з усіма правами та обов'язками, як з боку дорослих, так і з боку дитини.

ХТО МОЖЕ УСИНОВИТИ

Згідно статті 211 Сімейного кодексу України усиновлювачем може бути:

- дієздатна особа віком не менше 21 року;
  - особа, що старша за дитину, яку вона бажає усиновити, не менш як на п'ятнадцять років.
- Усиновлювачами не можуть бути особи однієї статі.

Законодавство передбачає і деякі особливості усиновлення:

- особи, які не перебувають у шлюбі між собою, не можуть усиновити одну і ту ж дитину. Якщо такі особи проживають однією сім'єю, як кажуть, у громадянському шлюбі, суд може постановити рішення про усиновлення ними дитини;
- якщо дитина має лише матір, вона не може бути усиновлена чоловіком, з яким її мати не перебуває у шлюбі; якщо дитина має лише батька, вона не може бути усиновлена жінкою, з якою він не перебуває у шлюбі. Але якщо такі особи проживають однією сім'єю, суд може постановити рішення про усиновлення ними дитини;
- якщо дитина має лише матір або лише батька, які у зв'язку з усиновленням втрачають правовий зв'язок із нею, усиновлювачем дитини може бути один чоловік або одна жінка;
- кількість дітей, яку може усиновити один усиновлювач, не обмежується.

Переважне право серед кількох осіб, які бажають усиновити одну й ту ж дитину, надається:

- родичам дитини незалежно від місця їх проживання;
- громадянам України – перед іноземцями;
- особам, які усиновлюють двох або більше дітей (сестер, братів), не розриваючи сімейних стосунків;
- особам, у сім'ях яких проживає дитина, яка усиновлюється;
- особі, яка є чоловіком матері, дружиною батька дитини, яка усиновлюється;
- подружжю – перед одинокою особою.

ХТО НЕ МОЖЕ УСИНОВИТИ

За правилами статті 212 Сімейного Кодексу України визначено, що усиновлювачами не можуть бути особи, які:

- обмежені у дієздатності або визнані недієздатними;
- були позбавлені батьківських прав відносно інших дітей, якщо ці права не були поновлені;
- були усиновлювачами іншої дитини, але усиновлення було скасовано або визнано недійсним з їхньої вини;

- перебувають на обліку або на лікуванні у психоневрологічному чи наркологічному диспансері;
- зловживають спиртними напоями або наркотичними засобами;
- не мають постійного місця проживання та постійного заробітку (доходу);
- страждають на хвороби, перелік яких затверджений Міністерством охорони здоров'я України;
- були засуджені за злочини, перелік яких зазначено в даній статті Сімейного кодексу України;
- за станом здоров'я потребують стороннього догляду;
- є особами без громадянства;
- перебувають у шлюбі з особою, яка відповідно до даної статті, не може бути усиновлювачем;
- мають інтереси, які суперечать інтересам дитини.

ЯКИХ ДІТЕЙ МОЖНА УСИНОВИТИ

Згідно зі ст.ст. 209, 219 Сімейного кодексу України без згоди батьків може бути усиновлена дитина:

- покинута в пологовому будинку, іншому закладі охорони здоров'я або яку відмовилися забирати з них батьки, інші родичі, після досягнення нею двомісячного віку;
- яку було підкинута чи знайдено, через два місяці з часу її знайдення;
- батьки якої невідомі;
- батьки якої визнані судом безвісно відсутніми;
- батьки якої визнані судом недієздатними;
- батьки якої позбавлені батьківських прав;
- якщо судом встановлено, що батьки, не проживаючи з дитиною понад шість місяців без поважних причин, не проявляють щодо неї батьківської турботи та піклування, не виховують та не утримують її.

За згодою батьків дитина може бути усиновлена після досягнення нею двомісячного віку (ст. 217 Сімейного кодексу). Зазначеною статтею встановлено, що згода батьків має бути добровільною та безумовною. Угода про надання плати за згоду на усиновлення дитини батькам, опікунам чи іншим особам, з якими вона проживає, не має законодавчих підстав. Якщо мати чи батько дитини є неповнолітніми, крім їхньої згоди на усиновлення потрібна згода їхніх батьків.

У виняткових випадках суд може постановити рішення про усиновлення повнолітньої особи, яка не має матері, батька, або була позбавлена їхнього піклування (ст. 208 Сімейного кодексу). У цьому разі суд бере до уваги сімейний стан усиновлювача, зокрема відсутність у нього своїх дітей, та інші обставини, що мають істотне значення.

Згідно статті 210 брати та сестри не можуть бути роз'єднані при їх усиовленні. За наявності обставин, що мають істотне значення, та за згодою органу опіки та піклування суд може постановити рішення про усиновлення когось із них, або усиновлення їх різними особами. Якщо усиновлення для дитини не є таємним, брат та сестра мають право знати про нове місце їх проживання.

РІШЕННЯ СУДУ ПРО УСИНОВЛЕННЯ

Відповідно до статті 224 Сімейного кодексу суд, виносячи рішення про усиновлення дитини, враховує обставини, що мають істотне значення, зокрема:

- стан здоров'я та матеріальне становище особи, яка бажає усиновити дитину, її сімейний стан та умови проживання, ставлення до виховання дитини;
- мотиви, на підставі яких особа бажає усиновити дитину;
- мотиви того, чому другий із подружжя не бажає бути усиновлювачем, якщо лише один із подружжя подав заяву про усиновлення;
- взаємовідповідність особи, яка бажає усиновити дитину, та дитини, а також те, як довго ця особа опікується вже дитиною;
- особу дитини та стан її здоров'я;
- ставлення дитини до особи, яка бажає її усиновити.

При дотриманні всіх умов, встановлених Сімейним кодексом, здатності особи, яка бажає усиновити дитину, забезпечити стабільні та гармонійні умови для життя дитини, суд постановляє рішення, яким оголошує цю особу усиновлювачем дитини.

Суд не може відмовити особі в усиновленні на тій підставі, що вона вже має або може народити дитину. Усиновлення вважається здійсненим у день набрання чинності рішення суду про усиновлення (ст. 225 Сімейного кодексу). За бажанням усиновлювача державний орган реєстрації актів цивільного стану видає на підставі рішення суду Свідоцтво про усиновлення.

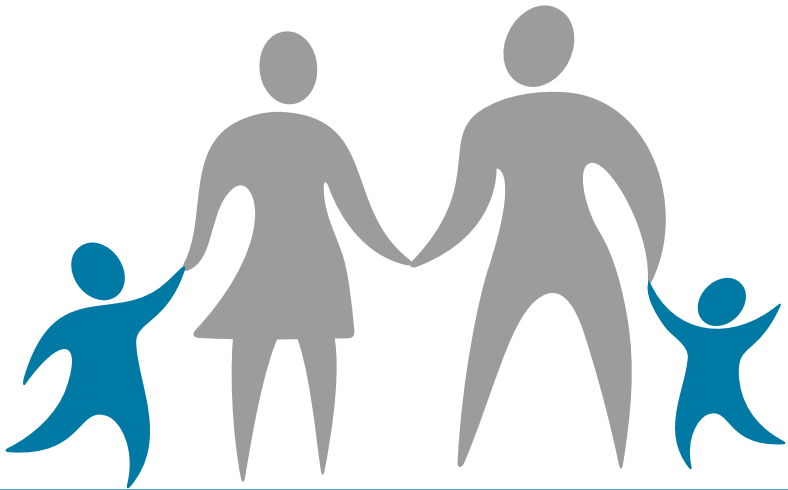
ПРАВОВІ НАСЛІДКИ УСИНОВЛЕННЯ

Відповідно до ст. 232 Сімейного кодексу правові наслідки усиновлення наступають із моменту набрання законної сили рішення суду. З моменту здійснення усиновлення припиняються особисті та майнові права і обов'язки між батьками та особою, яка усиновлена, а також між нею та іншими її родичами за походженням.

Правові зв'язки можуть бути збережені між усиновленою дитиною та іншими родичами у тому разі, коли після смерті одного з батьків дитини або визнання його недієздатним другий з батьків вступає в повторний шлюб і його дружина, чоловік у повторному шлюбі бажають усиновити цю дитину. У цьому разі баба, дід дитини з боку того з батьків, хто помер або визнаний недієздатним, рідні брати, сестри дитини мають право подати до суду заяву про збереження між ними та дитиною, яку усиновлюють, правового зв'язку. Суд розглядає таку заяву одночасно із заявою про усиновлення і може задовольнити її, якщо це відповідає інтересам дитини.

Крім цих правових наслідків з моменту усиновлення, між особою, яка усиновлена (а в майбутньому – між її дітьми, онуками), та усиновлювачем і його родичами за походженням з'являються взаємні особисті немайнові та майнові права і обов'язки. Так, з моменту здійснення усиновлення усиновлювач набуває права та обов'язки щодо дитини, яку він усиновив, у такому ж обсязі, який мають батьки щодо дитини. У свою чергу, усиновлення надає особі, яку усиновлено, права і накладає на неї обов'язки щодо усиновлювачів у такому ж обсязі, які має дитина щодо своїх батьків. Крім того, усиновлена дитина зберігає права, які вона мала до усиновлення: на пенсію, інші соціальні виплати, а також на відшкодування у зв'язку з втраченою годувальника.

3. УСИНОВЛЕННЯ – СПРАВА ВСІЄЇ РОДИНИ

Якщо батьки усвідомили, що мають усі дані, необхідні для формування міцної сім'ї, та вирішили розпочати цю подорож, їм необхідно розглянути, яким чином їхнє рішення впливатиме на інших дітей у сім'ї, а також на родичів та друзів

Реакція найближчих людей щодо усиновлення буває різною. Будьте готовими до того, що на даний момент, можливо, не всі радітимуть з цього приводу так само, як Ви, але це ще не означає, що так буде завжди. Дуже важливо із самого початку залучити дітей та інших рідних до процесу прийняття рішення і до самого процесу усиновлення. Це матиме величезне значення для успіху справи.

Перш ніж розповісти про свій намір прийняти у сім'ю дитину, представте це так, немов Ви зацікавлені в тому, щоб дізнатися більше про усиновлення і про те, що воно може означати для Вас, як для батьків, так і для Вашої родини та друзів. Попросіть їх подумати про це. У Ваших батьків чи інших близьких може виникнути багато запитань та занепокоєння щодо Вашого рішення. Чесно і відкрито обговоріть ці питання, поясніть причини, які підштовхують Вас зробити цей крок, та сподівання, які ви маєте щодо нього. Пам'ятайте: ця подорож стосується кожного з Вас, і кожен відіграватиме свою роль.

■ **Далі наведено кілька порад, які допоможуть Вам у цьому:**

- будьте відвертими та одразу ж повідомте родину про те, що Ви зацікавлені в усиновленні;
- дайте родині час, щоб «переварити» ідею про усиновлення і поставити Вам запитання, які їх турбують; поясніть, чому Ви вирішили це зробити, і що це означатиме для кожної зі сторін;
- забезпечте можливість для членів Вашої родини відвідати дитячий будинок і побачити дітей, які потребують усиновлення;
- якщо Ви не можете зачати дитину, пам'ятайте, що Вашим близьким, особливо батькам, напевне, знадобиться час, аби подолати відчуття втрати та прийняти ідею усиновлення;
- не дозволяйте своїм родичам жаліти Вас: це перший крок до протиставлення дитини і Вас. Використовуйте всі можливі аргументи, які допоможуть членам Вашої родини зрозуміти особливості цього процесу;
- якщо значущі для Вас люди не сприймають Ваше рішення усиновити дитину – не піддавайтеся відчаю. Намагайтеся досягти, якщо не згоди, то хоча б розуміння Вашого вибору.

■ **Ось список порад, які допоможуть Вам залучити до процесу усиновлення дітей у родині:**

- запрошуйте дітей брати участь в обговоренні майбутнього усиновлення і дізнайтеся, що вони думають із цього приводу; не залишайте жодного їх запитання без відповіді: якщо не відразу ж, то згодом дайте відповідь;
- запевніть дітей, що вони можуть відверто висловлювати свої почуття (як позитивні, так і негативні) і застереження;
- не засмучуйтеся, якщо Ваші діти негативно реагують на ідею усиновлення. Це природно. Пригадайте емоції дитини-первістка напередодні других пологів. Якщо Ви будете розмовляти з дитиною та слухати її – це допоможе їй подолати первинні негативні почуття та в подальшому прийняти усиновлену дитину;
- зробіть так, щоб діти мали змогу відвідати дитячий будинок і познайомитися з дітьми, яким потрібна родина. Також, якщо можливо, візьміть дітей із собою, коли забиратимете нову дитину додому. Це дасть їм змогу побачити, де жили їх новий брат чи сестра, а значить, краще зрозуміти їх;

- розповідайте про те, що може змінитися у вашій родині з приходом ще однієї дитини, і обов'язково присвятіть час, аби вислухати дітей і почути, що вони думають про ці зміни. Так, після усиновлення можуть змінитися родинні ролі, і для всіх членів сім'ї важливо пристосуватися до цих змін;
- існує вірогідність, що Вам доведеться зіткнутися з острахом, що Ви будете любити нову дитину більше, і ці побоювання необхідно розвіяти. Переконайте дітей у тому, що Ваша любов до них не зменшиться. Загалом вимірювати любов до дітей «більше-менше» є помилковим. «Більше-менше» стосується не любові, а є мірою готовності батьків і дитини приймати один одного і працювати над вирішенням проблем;
- якщо у Вас є діти старшого віку, допоможіть їм зрозуміти особливості поведінки маленьких дітей і, у свою чергу, допомогти меншим навчитися ділитися простором, іграшками, увагою батьків;
- якщо Ви вирішили усиновити дитину старшого віку, підготуйте дітей до того, що новий брат чи сестра можуть не проявляти особливої радості з приводу приєднання до Вашої родини. Розкажіть їм про те, що, можливо, будуть важкі часи, і що поведінка нової дитини у родині може бути зовсім не такою, на яку вони очікують. Вони мають розуміти, що усиновлена дитина може мати негативний життєвий досвід і тому деколи поводитися неадекватно: щось приховувати, битися або поводитися так, ніби не любить їх. Дітям буде легше зберігати спокій під час кризових ситуацій, якщо вони для них не є неочікуваними;
- підготуйте дітей до того, що люди можуть робити необдумані коментарі про них і про усиновлених дітей. Обговоріть можливі запитання людей і відповіді на них, щоб реакція інших не застала дітей зненацька і не травмували їх;
- враховуйте, що Ваші діти можуть важко переживати зміни. Вони можуть ображатися або ревнувати, а також відчувати, що до нової дитини у родині ставляться краще; робіть усе можливе, щоб приділяти час кожній дитині окремо, аби вона не почувалася зайвою.

Узагалі будьте готові до того, що Вас можуть не зрозуміти і найближчі Вам люди, і просто сторонні. Як під час прийняття рішення та оформлення документів, так і в процесі виховання усиновленої дитини Ви, можливо, будете чути безліч негативних «пророцтв» та критики, бо значна частина суспільства поділяє негативний стереотип про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Найбільше непорозуміння виникає, коли родина бажає усиновити дитину з ризикованими або фізичними вадами. Часто люди ставлять під сумнів щирість намірів таких батьків, не розуміючи ні навіщо вони взагалі усиновлюють, ні чому вони усиновлюють саме таку дитину.

Пам'ятайте: це Ваше життя, а рішення про усиновлення – це Ваше право! Ставши на цей шлях, Ви маєте бути впевненими, рішучими та гордими за те, що маєте дитину!

4. ХТО ЦІ ДІТИ?

**Як вже було згадано, в Україні майже 98 тисяч дітей,
які залишились без батьківської опіки**

За офіційними даними більше 28 тисяч дітей, які залишились без батьківської опіки підлягають усиновленню. Чому не всі? Тому, що усиновленою може бути тільки та дитина, у якої розірвані юридичні стосунки з батьками, і про це свідчить відповідний юридичний документ. Таким документом може бути рішення суду про позбавлення батьківських прав, визнання батьків недієздатними, або безвісти відсутніми, свідоцтво про смерть батьків, нотаріально засвідчена згода батьків на усиовлення їхньої дитини тощо.

Дайте нам кращих матерів, і ми будемо кращими людьми

П. Ріхтер

Де ці діти перебувають і хто їх виховує, поки до них прийде майбутній усиновлювач? Наше питання веде нас до будинків дитини, дитячих будинків, інтернатів, притулків для неповнолітніх. Тут ми зустрінемо дітей різного віку – від народження до 18 років, – різної статі, із різним кольором шкіри, очей та волосся. Кожен з них є особливим! Об'єднає їх тільки те, що всі вони мріють про сім'ю, де їх будуть любити!

Незважаючи на те, що в багатьох випадках працівники дитячих закладів докладають надзвичайних зусиль, щоб забезпечити дітям сприятливі умови для їх розвитку, статистика та аналіз соціальних проблем сирітства свідчать, що більшість випускників шкіл-інтернатів приречені на нещасливе життя. Велика кількість таких молодих людей починають зловживати наркотиками та алкоголем, опиняються в тюрмах чи на вулиці, багато закінчують життя самогубством, лише деякі мають власну родину.

Чому так трапляється? Чому в умовах, коли задовольняються всі основні фізіологічні потреби (в їжі, житлі, одязі тощо), реалізується право на освіту і отримання своєчасної медичної допомоги, діти все одно виростають нездібними до майбутньої життєдіяльності.

Щоб зрозуміти це, зупинимось на факторах, які, на основі практичного досвіду та за результатами досліджень, обумовлюють розвиток дитини при зростанні в інтернатному закладі:

- відсутність емоційних зв'язків зі значущим дорослим: діти, які знаходяться у дитячих виховних закладах, вже мають ранній досвід втрати батьків. Переходячи з однієї установи системи опіки в іншу або через зміну персоналу, вони змушені знову втрачати людину, яка піклується про них і до якої вони прив'язалися. Це травмує емоційний стан дитини, а деколи приводить до того, що вона взагалі не має досвіду близького емоційного зв'язку. Відсутність можливості мати надійні, безпечні стосунки з постійним дорослим призводить до того, що у дітей розвивається високий рівень тривожності та недовіри по відношенню до дорослих узагалі, порушується самооцінка, формуються спотворені уявлення про світ та агресивність до оточуючих. Самотужки аналізуючи внутрішні та зовнішні обставини, дитина поступово приходиться до висновків: «Мене ніхто не любить», «Мене залишили тому, що я поганий», «Нікому не можна довіряти», «Я нікому не потрібний», «У будь-який момент зі мною що завгодно може трапитись»;
- дефіцит уваги: переважна більшість дітей, які перебувають в інтернатних закладах, страждали від дефіциту уваги і тепла з боку батьків. Потрапивши в ін-

тернат, дитина залишається «один на один» зі своїм горем і не має можливості обговорити або передати дорослим свої минулі чи наступні переживання. Навіть якщо вихователь гарно ставиться до своїх вихованців та щиро турбується про їх благополуччя, він фізично не може забезпечити той мінімум уваги, який необхідний для гармонійного розвитку кожної дитини в його групі. Емоційний голод в умовах колективного життя призводить до «знеособлення» переживань: дитині не вистачає співчуття, розуміння та турботи з боку дорослих особисто до себе;

- груповий, а не індивідуальний підхід до взаємодії з дітьми та їх виховання: формування особистості дитини відбувається за умов постійно діючих правил (покрокового планування і санкціонування поведінки дітей дорослими), визначених для всього колективу дітей, без урахування їх індивідуальних потреб. У дитини немає людини, яка виокремлювала би її серед інших; у неї часто немає речей, які належать особисто їй; немає власного особистісного простору, в якому вона може залишитись наодинці. Це призводить до того, що діти починають хворобливо реагувати на все, що можна назвати «своїм». Будучи підвладні рутині, методам та управлінським потребам дитячого закладу, вихованці не можуть розпоряджатися ніким і нічим, включаючи себе, що, у свою чергу, позбавляє їх можливості вчитися самостійності і впевненості;
- умовне прийняття дітей дорослими: позитивне ставлення дорослого до себе дитина повинна заслужити виконанням його вимог, зразковою поведінкою, хорошими оцінками. Таким чином розвивається помилкове розуміння любові, своєї цінності, людських прагнень тощо;
- недостатня психолого-педагогічна підготовка фахівців: робітники дитячих виховальних закладів мають обмежені знання психології та ефективної практики роботи з емоційно травмованими дітьми. Навички підготовки дітей-сиріт до сімейного влаштування в інтернатній системі виховання майже зовсім відсутні;
- невизначеність ситуації для дітей та відсутність інформації щодо їх майбутнього: загалом, приділення дитини до інтернату є неочікуваним та незрозумілим для неї. Якими б складними не були умови життя дітей удома, як правило, вони рідко за власним бажанням потрапляють до інтернатних закладів. Крім того, що дитина зневолена і психологічно неготова до створеної ситуації, вона також не має можливості отримати достатньо інформації, щоб адекватно зрозуміти її. Залишаються без відповіді такі важливі запитання, як: «Чому я сюди потрапила? – може я погано себе поводи́ла і тому батьки від мене відмовились?», «Як довго я буду тут перебувати?», «Коли за мною прийдуть?» Зазвичай відповіді персоналу дітям на їх запитання не носять прямого характеру, що посилює тривожність та нереалістичні очікування дитини. Така невизначеність і неможливість вплинути на ситуацію травмує дитину та блокує процес її адаптації до нових умов.
- неспроможність інтернатних програм виховання та навчання компенсувати специфічні порушення у розвитку дітей, обумовлені відсутністю сім'ї: задоволення основних потреб забезпечує лише виживання людини, проте є недостатнім для того, щоб почувати себе захищеним, відчувати приналежність до певного роду, знати, що тебе люблять, бути визнаним та прийнятим, прагнути до досягнення успіхів у особистому та професійному житті. Крім того, існує

багато навичок, людських якостей та цінностей, яким не можливо навчитися у класі чи по підручнику. Вони мають бути змодельовані у нашому житті люблячими дорослими, які турбуються про нас і завжди знаходяться поруч. Усебічний та гармонійний розвиток дитини можливий лише в родинному оточенні. В умовах же ізоляції діти зростають соціально дезадаптовані, що проявляється в їх неадекватній поведінці в соціумі, а також неможливості створювати власні родини через відсутність моделі сім'ї тощо.

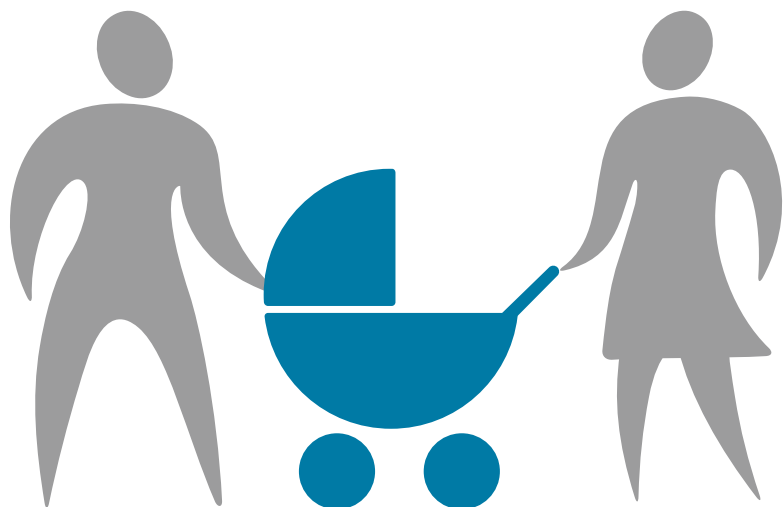
Отже, перебування в інтернатному закладі згубно позначається на розвитку дитячої особистості. Переважна більшість вихованців після виходу з інтернату не підготовлені до дорослого життя в умовах сім'ї та соціуму, мають низький рівень культурного розвитку та загальної обізнаності. Це спричиняє відчуття меншовартості, підвищення рівню тривожності, вразливості і замкненості, загострення відчуття соціальної і людської несправедливості і, відповідно, підвищення компенсаторної агресивності до оточення. Дітям бракує розвитку чітких життєвих орієнтирів, бажання та здатності до планування свого майбутнього.

Кожен із цих дітей пройшов складний шлях і опинився в дитячому закладі не з власної провини. Хтось із них залишився на самоті через смерть батьків, а у когось саме батьки не змогли опікуватися потребами дитини. Можливо, у сім'ї зловживали наркотиками або алкоголем, із жорстокістю або недбало ставились до дітей. А когось залишили в пологовому будинку через кілька днів після народження. Наголошуємо, не діти винні у тому, що посиротіли. Кожна дитина без батьків – це провина дорослих: і батьків, і родичів, і чиновників. Тому і допомоги діти повинні чекати саме від дорослих.

Що ж насправді може допомогти дитині? Що має силу змінити її долю? Лише одне – СІМ'Я. Можливість встановлення надійних, постійних, емоційно теплих відносин зі значущими дорослими є найважливішим фактором адаптації та «лікування» дитячої душі. У родинному оточенні ми зможемо відповісти на найголовнішу потребу дітей-сиріт – у любові та захисті. Саме тому в процесі формування взаємовідносин та виховання необхідно, у першу чергу, прийняти дитину такою, якою вона є, полюбити її і довести свою любов.

Пізніше, виховуючи дитину, принципово усвідомити, що вона матиме такі самі емоційні, фізичні та соціальні потреби, як і будь-яка народжена дитина у родині, а деколи навіть і більші. Батькам надзвичайно важливо ці потреби визначити, зрозуміти причини їх виникнення, знайти шляхи їх задоволення, навіть, якщо такі потреби на початковому етапі суперечать їх культурним нормам.

5. МІФИ ПРО УСИНОВЛЕННЯ

Існує багато загально розповсюджених, але хибних думок щодо усиновлення. Ці стереотипи заважають народженню багатьох щасливих сімей

РОЗГЛЯНЕМО ДЕЯКІ З ІСНУЮЧИХ МІФІВ ПРО УСИНОВЛЕННЯ:

І «Усі діти в дитячих будинках хворі»

Це є поширеною думкою. Ми часто чуємо, що діти опиняються у закладах опіки через те, що мають фізичні вади або вади розвитку. У дійсності це справедливо лише стосовно деяких дітей. У більшості випадків діти опиняються там через соціальні або економічні труднощі, що виникають у родині. Але навіть ті діти, які мають певні фізичні вади або інші проблеми, розквітнуть завдяки любові і безпеці, яку вони можуть отримати лише у справжній родині.

І «Краще приймати у свою сім'ю маленьку дитину, тоді буде як своя»

У цілому стереотип «тільки маленького» – один з найнебезпечніших для будь-якої форми взаємодії з дитиною. Для багатьох дітей, які залишилися без піклування батьків у віці старшому 5-6 років, це упередження стає вироком. Тим часом тисячі сімей та дітей старшого віку, можуть бути щасливі, знайшовши одне одного. Досвід показує, що вік дитини (як і стать) далеко не найважливіша характеристика при прогнозі успішності побудови взаємостосунків. Трирічна дитина з досвідом важкої емоційної деривації (відсутності досвіду формування емоційних зв'язків зі значущим дорослим) в результаті проживання в колективному закладі може бути набагато складнішою, ніж десятирічна, яка проживала в сім'ї, де батьки зловживали алкоголем, проте її любили та протягом певного часу піклувалися про неї.

І «Діти з дитячих будинків ніколи по-справжньому не звикнуть до нової родини»

Але ж діти відповідають любов'ю на любов та постійну турботу. Чим раніше дитина їх отримає, тим більше є шансів на те, що вона стане повноцінною частинкою Вашої сім'ї. Ця думка має підтримувати Вас у подорожі усиновлення. Це не означає, що дитина обов'язково забуде своїх перших батьків, чи не буде сумувати за мамою, що покинула її. Але хай це не лякає вас. Любов має здатність розширювати серце. Якщо ми можемо любити більше однієї дитини, чому діти не можуть любити обох батьків? Наша прихильність до близьких формується, безумовно, розумінням родових зв'язків, але також і незрівнянно більше взаємним досвідом, спогадами разом проведеного часу, разом розділеного щастя або горя, здобутою довірою і безумовною посятою, які ми переживаємо протягом усього нашого життя.

...Навіть ті діти, які мають якісь фізичні вади або інші проблеми, розквітнуть завдяки любові та безпеці, які вони можуть отримати лише у справжній родині.

І «Ніяких біологічних родичів, найкращий варіант – кругла сирота»

Деякі усиновлювачі бояться, що родичі дитини можуть стати джерелом багатьох проблем. Для інших важливо, щоб нова сім'я була єдиною родиною, яку дитина знає. Проте, як показує досвід, діти, які взагалі не мали досвіду життя у сім'ї, навіть неблагополучній, – найбільше постраждали. Будь-який сімейний досвід, наявність родичів, збережені спогади про минуле в батьківському домі є ресурсом для дитини, її опорою і запорукою більш успішного розвитку. Якщо мова йде про дитину, яка зовсім маленькою втратила зв'язок з біологічними батьками, то в підлітковому

віці їй може бути важливим хоча б спробувати цей зв'язок відновити. Практика доводить – якщо дитину в цьому підтримують, не перешкоджають спробам знайти батьків або зустрітись з родичами (за умови безпеки для життя і здоров'я дитини), це дуже добре позначається на її розвитку та зміцненню довірливих відносин усиновлювачів з дитиною. Вона стає більш спокійною, відкритою, більш реалістичною і відповідальною при плануванні власного майбутнього.

«Краще дітям не знати про існування біологічних батьків, тому що це травмує їх»

Часто усиновлювачі вважають, що згадування біологічних батьків заважає дітям адаптуватися у новій сім'ї і тому, зазвичай, не розмовляють із дітьми про них. Але ці спогади є частиною дитячого життя і те, що діти пам'ятатимуть минуле і говоритимуть про нього, буде лише їм на користь. Інша проблема полягає в тому, що усиновлювачі повинні вміти говорити з дитиною на таку делікатну тему. Поширені в суспільстві стереотипи на кшталт «Твоя мама спилася...», «Твоя мама повія. Дивись, щоб ти такою не була!» є трагічно помилковими. Не можна докоряти дітям їхніми батьками і вчити ненавидіти їх. Ненависть руйнує особистість, примушує дитину соромитись СВОГО минулого. Спробуйте побачити істинну причину трагедії батьків дитини. Можливе пояснення: «Твоя мама не впоралася з життєвими негараздами, не знайшла кращого виходу, ніж почати вживати алкоголь. Саме ця помилка її зруйнувала. Вона тебе по-своєму любила, але доглядати за тобою не змогла». Якщо дитина буде знати про своїх батьків правду, а не ваше чи чийсь інше судження про них, вона сприйме це не як образу у свій бік, а як життєвий урок, пересторогу на майбутнє.

«Головна небезпека – гени»

Є особливості, які дійсно багато в чому передаються генами, наприклад темперамент, колір очей, шкіри, волосся. При цьому генами не визначаються такі якості людини, як чесність, доброта, відповідальність, здатність любити, бути щасливим. Тут все залежить від люблячої родини і від вибору самої людини. Так, генетично може проявитись біологічна схильність до вживання алкогольних напоїв: через високу толерантність організму до алкоголю (тобто людина може вживати алкоголь у великих дозах і стан сп'яніння у неї не настає, особливо на перших етапах) зростає ризик виникнення залежності. Але гени визначають лише швидкість виникнення цієї залежності, якщо людина почне вживати алкоголь. Проте така генетична схильність є у багатьох людей, які не стають алкоголіками. Чому? Тому, що у них є інтереси, робота, подружжя, діти. Вибір «почати вживати чи ні» робить сама людина, і наявність підтримки люблячої сім'ї чи іншого найближчого оточення відіграє при цьому не останню роль.

«Дитина буде нам вдячною, якщо ми будемо піклуватися про неї»

Усиновлювачі, для яких це переконання має велике значення, бувають неприємно здивовані та розчаровані, не отримуючи від дитини ніякої подяки. Маленька дитина сприймає все, що з нею відбувається, як очевидне явище (з точки зору дитини так все і повинно бути). Життєвий досвід свідчить, що по-справжньому вдячною виростає та дитина, якій дозволяли бути самою собою, від якої не очікували

вдячності, а навпаки, вважали, що вона принесла батькам багато радості, щастя та новий досвід. Варто також пам'ятати, що здатність відчувати вдячність продовжує формуватися протягом усього юнацтва, а у багатьох буває не сформованою і в дорослому віці. При цьому задайте собі одне просте запитання: «Чи завжди Ви були вдячні своїм батькам, рідним, учителям або іншим людям, які піклувалися про Вас, особливо тоді, коли вони від Вас того очікували?» Після чого поміркуйте над тим, що таке вдячність, як вона проявляється, і що насправді може допомогти сформувати у дітей таку рису характеру.

«Лише родини, які не можуть народити дитину, мають усиновлювати»

Це величезний міф. Багато з батьків уже мають дітей, коли вирішують усиновити дитину. При цьому рішення розширити родину таким шляхом може бути прийнятим на різних етапах родинного життя. Дехто всиновлює, коли діти ще малі, інші – тоді, коли їх біологічні діти дорослішають.

Звісно, існують родини, які не можуть мати біологічних дітей, і усиновлення – чудовий спосіб для них збудувати сім'ю. Але не слід вважати усиновлення останньою надією на те, щоб мати дітей взагалі, вважаючи, що мати біологічних дітей було б краще. Більшість пар, які вперше замислилися про усиновлення, дізнавшись про те, що не можуть мати власної дитини, розкажуть вам зовсім інше. Вони скажуть вам, що дітей, яких вони усиновили, Бог створив саме для них.

6. ЯКІ УСИНОВЛЮВАЧІ МАТИМУТЬ УСПІХ?

Чи знаєте Ви, що більшість пар обмірковують та обговорюють можливість усиновлення щонайменше рік перед тим, як зробити перший крок і розпочати сам процес?

Зазвичай ідея щодо усиновлення формується у одного з батьків, і вони мають деякий час поміркувати перед тим, як розповісти про цю думку іншому з подружжя. Наймовірно, скільки можна почути історій про те, як чоловік або жінка відчули бажання усиновити, а через деякий час (інколи досить тривалий) та ж думка з'явилася в серці іншого з подружжя – хоч вони ніколи до цього не обговорювали це одне з одним.

Перш ніж прийняти остаточне рішення необхідно усвідомити, що усиновлення – це назавжди, тому воно може бути прекрасною подорожжю, але не для кожної родини. Потенційні усиновлювачі повинні зважити своє ставлення до усиновлення, ситуацію у родині, сімейне життя як таке, а також причини та власні потреби, які спонукають їх до цього кроку. Для них важливо розуміти, що їх рішення призведе до певних зобов'язань, витрат часу, енергії та фінансів, переміни стилю життя та емоційних змін.

Головне, про що необхідно пам'ятати майбутнім батькам, – не варто всиновлювати дитину лише для того, щоб вирішити проблеми дорослих. Ви будете щасливими батьками, як тільки усвідомите основне своє прагнення – ДОПОМОГТИ ДИТИНІ, наповнити своє життя її проблемами та турботами про неї.

Багато жінок чомусь вважають, що народити дитину і стати матір'ю – одне й те ж. З таким успіхом можна було б сказати, що мати роля і бути піаністом – це одне й те ж.
С. Харріс

Рішення про усиновлення може стати одним із найкращих рішень у Вашому житті, якщо Ви приймете його з правильною мотивацією. Задумайтеся: чому саме Ви хочете усиновити дитину? Через те, що хочете розширити свою родину шляхом усиновлення? Тому, що маєте бажання виховати і виростити дитину? Це правильні мотиви. Але деякі міркування, на жаль, не можуть стати переконливою причиною для усиновлення. Наприклад, якщо Ви хочете врятувати свій шлюб, або мати більше дітей, які б допомагали виконувати домашню роботу, або через те, що Ваш чоловік/дружина, Церква або рідні тиснуть на Вас, або просто, щоб Ваша дитина мала з ким гратися, не почувала себе самотньою.

Протягом усього процесу, а також у наступні роки батьківства, на Вас чекають багато випробувань. Переконайтеся, що Ви дійсно готові до такого кроку, що Ви зможете дати цій дитині ту любов та увагу, яка їй потрібна і на яку вона заслуговує тільки тому, що вона дитина. Ще раз застерігаємо Вас від очікування на подяку з боку дитини. Вдячність за виховання та турботу це характеристики дорослих, а не дітей. Вашою ж справжньою нагородою стане те, що ви побачите, як Ваша дитина стане таким чоловіком або жінкою, якими вони призначені бути.

Важливо розуміти, що рішення усиновити призведе до певних зобов'язань, витрат часу, енергії та фінансів, переміни стилю життя та емоційних змін.

Бути батьками усиновлених та біологічних дітей – дуже схожі процеси, але вони відмінні за динамікою. Звідки ж дізнатися, що значить бути усиновлювачем? Як це роблять інші, і що допомагає їм досягти успіху? Цими та іншими питаннями переймаються багато майбутніх усиновлювачів. Далі Ви зможете дізнатися, які найважливіші характеристики допомагають усиновлювачам побудувати позитивні стосунки з дитиною, а відтак – здорову сім'ю.

Батьки поділяють здорові та міцні сімейні принципи:

- мають міцний шлюб;
- уміють вирішувати конфліктні ситуації;
- відверто висловлюють власні почуття;
- уміють приймати зміни та належним чином на них реагувати.

Батьки дійшли взаємної згоди щодо усиновлення і кожен із них однаково радіє з цього приводу:

- усвідомлюють власну мотивацію щодо усиновлення і обговорювали цей процес;
- розуміють, що їхнє ставлення до усиновлення може змінюватися, і що це нормально;
- говорять про те, що вони очікують одне від одного та пристосовують свої сподівання до реальності;
- завжди чесно і відкрито спілкуються одне з одним, готові до змін, які можуть виникнути у їх взаємовідносинах.

Батьки усвідомлюють, що вони можуть мати як позитивні, так і негативні почуття до своєї дитини, і що це нормально:

- дозволяють одне одному мати різноманітні емоції відносно дитини і допомагають одне одному висловлювати ці емоції;
- розуміють, що їх почуття до дитини можуть із часом змінюватися.

Батьки вміють дочекатися того моменту, коли дитина визнає і оцінить їх, як батьків:

- розуміють, що дитина може проявляти гнів з багатьох причин, і навіть, якщо він спрямований проти них, у цьому немає їхньої провини. Дуже важливо бути підготовленими до того, що таке може статися, і знати, як допомогти дитині за таких обставин;
- чіткі та послідовні у своїх діях та турботі незалежно від почуттів та поведінки дитини;
- учаться задовольняти потреби дитини і відкладати власні потреби, іноді на досить тривалий час.

Батьки вміють приймати і цінувати навіть незначні покращення у стосунках із дитиною:

- пам'ятають, що будь-які, навіть незначні, позитивні зміни – це ще один крок до мети;
- фокусують увагу на досягненнях і розуміють, що часто дитині приходится пройти довгий шлях, аби досягнути цього результату.

Батьки продовжують присвячувати себе дитині та сім'ї, переборюючи важкі часи, і навіть не допускають думки про те, щоб повернути дитину назад до дитячої установи:

- розуміють, що поведінка дитини набула нею як ефективна минулим досвідом;
- усвідомлюють, що якщо доросла людина здатна діяти на основі рішення (любити, приймати), реакції дитини визначаються імпульсами та емоціями;
- мають високий рівень терпіння та безумовну посвяту дитині.

■ **Батьки поважають себе:**

- батьки мають позитивну самооцінку, яка допомагає їм долати важкі ситуації з дитиною;
- вважають себе самодостатніми та здатними чинити правильно.

■ **Батьки здатні тверезо оцінювати ситуацію і, якщо необхідно, шукати допомоги:**

- пам'ятають, що усиновлення – це справа всієї родини, і здатні використовувати всі корисні ресурси свого оточення;
- готові до того, щоб, за необхідності, звернутися за професійною допомогою.

■ **Батьки розуміють те, що люди бувають різні:**

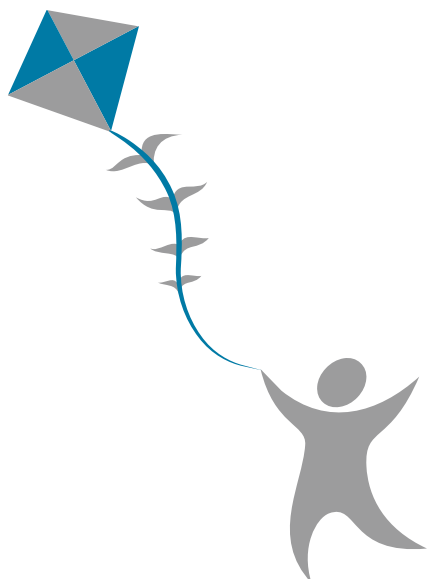
- визнають, що їхні діти – особливі, і що з часом у них проявляться розходження в інтересах, звичках та вчинках;
- батьки відзначають позитивні відмінності у своїх дітях, замість того щоб демонструвати їх неприйняття.

■ **Батьки будують сім'ю з міцними цінностями:**

- основні цінності базуються на особистих переконаннях, які поважаються і належним чином висловлюються;
- батьки розуміють, що мудрість, сила, рішучість та безумовна любов живуть у кожному з нас.

Батьки пам'ятають, що усиновлення – це справа відбудови дитячої душі!

7. ЯК ВИЗНАЧИТИСЬ З ВІКОМ ДИТИНИ?

Для того, щоб Вам легше було визначитись із віком дітей, важливо знати особливості розвитку дітей у різному віці

Наступні поради допоможуть Вам оцінити власні сили та можливості і прийняти правильне рішення.

ВІД НАРОДЖЕННЯ ДО 1 РОКУ

Основним завданням новонародженої дитини є розвиток контролю та вміння володіти своїм тілом. Інтелектуальний розвиток починається з настороженості та інтересу до навколишнього середовища, а з часом малюк починає свої дослідження і пізнання. Саме в цьому віці закладається основа емоційного розвитку, тому надзвичайно важливим є розвиток довіри і прихильності до людини, яка піклується про дитину.

Усиновивши дитину цього віку, Ви маєте можливість формувати особистість, виховувати риси характеру, впливати на інтелектуальний розвиток. Ви маєте бути готовими до того, що немовля потребуватиме дуже багато Вашої уваги та часу.

Найбільшим позитивом усиновлення немовляти є мінімізація терміну його життя без Вас, а найбільшою небезпекою – можливі захворювання дитини, які можуть проявитися з часом.

ВІД 1 ДО 3 РОКІВ

У цей час дитина вдосконалює навички, які з'явилися за перший рік життя. Розвивається координація рухів, сила, дрібна моторика. Дитина використовує свої вміння для освоєння навколишнього світу: піднімається сходами, грає м'ячиком, малює олівцями. Вона готова навчитися самостійно обслуговувати себе. З'являється здібність розуміти та відтворювати мову, а також використовувати її для спілкування. Малюк зав'язує довірливі стосунки з членами сім'ї, йому подобається спілкуватися з іншими дітьми, під час гри починає імітувати соціальні ролі. Діти цього віку починають усвідомлювати власне «Я», прагнуть до самостійності.

Існуючі навички практикуються та вдосконалюються, розвивається майстерність використовувати свої вміння для вирішення складних ситуацій. Мислення конкретне та егоцентричне за своєю природою (дитина чітко усвідомлює свої потреби та не зважає на потреби інших). Рішення проблем не логічне, переважає фантазія та «чарівне» тлумачення речей. Дитина засвоює поняття «правильно» та «неправильно», починає розуміти природу правил, проявляє ініціативу.

Дитина добре піддається зовнішньому впливу і батьки мають можливість ефективно впливати на розвиток інтелекту та риси характеру. У цьому віці вже проявляються особливості зовнішності, значно простіше стає оцінити стан здоров'я дитини, вчасно виявити патологію. Ще важко помітити можливе відставання в інтелектуальному розвитку. Проте саме в цей час воно коректується значно простіше, ніж у наступні вікові періоди.

ДИТИНА ВІКОМ 3–5 РОКІВ

Така дитина менше капризує, з нею можна спілкуватись практично, як з дорослою. Повною мірою проявляються схильності, здібності та інтереси дитини. Це дає можливість бачити, які батьки можуть бути гарним ресурсом для дитини в розвитку її особистості. У результаті тривалого перебування дитини в колективі, може

бути яскраво вираженою затримка психічного розвитку, тому батькам, можливо, доведеться прикласти певних зусиль для її корекції.

ВІД 6 ДО 11 РОКІВ

Мислення дитини стає більш логічним та раціональним. Дитина розвиває здібність розуміти погляди інших людей. Стають більш важливими стосунки поза родиною, а особливо дружба та участь в групах однолітків. Дитина старанна, цілеспрямована, вона оцінює себе через здатність виконувати певну діяльність, досягати результату. Дуже хоче мати сім'ю, готова назвати батьками практично будь-кого з дорослих, які проявили до неї турботу, буде прикладати максимум зусиль, щоб «відповідати» вимогам та побажанням усиновлювачів.

Зазвичай діти, які перебували в дитячих закладах або в несприятливих обставинах, відстають від своїх «домашніх» однолітків у побутових, соціальних навичках, дошкільній та шкільній підготовці. Потрібно буде прикласти чимало зусиль, щоб допомогти дитині надолужити все пропущене.

Батькам може бути важко пристосуватися до особливостей поведінки дитини, але потрібно намагатися зрозуміти витоки її окремих рис характеру і вміти прийняти її такою, як вона є: саме це допоможе дитині змінитися. У цілому стосунки будуть складатися вдало за умови наявності психологічної сумісності.

ВІД 12 ДО 17 РОКІВ

Це період активних фізіологічних змін в організмі, статевого дозрівання. Підліток має звикнути до змін у своєму тілі та прийняти відповідну модель поведінки.

Стосунки сконцентровані в групі однолітків. Цінності групи управляють поведінкою особистості. Для самооцінки підлітка важливо бути прийнятим однолітками. У цей час він дуже вразливий до стресових чи конфліктних ситуацій, часто змінюється настрій. Усі протиріччя розвитку загострюються та примножуються.

Батьки, які усиновили підлітка, повинні мати велике терпіння, тактовність, мудрість та повагу до його особистості, часто дуже далекої від норми. Вони мають бути готові до частішої психологічної напруги та пам'ятати, що в цей кризовий період розвитку дитина переживає не менші труднощі.

Підліткові потрібен досить тривалий період налагодження стосунків до того, як він буде влаштований у нову сім'ю. Важливо враховувати, що дитина може погодитись на усиновлення лише для того, щоб уникнути проблем у дитячому будинку, а не від бажання жити саме у Вашій родині.

Безперечним плюсом цього віку є самостійність дитини. Підліток здатний порівняти своє попереднє життя з життям у родині усиновлювачів і зазвичай розуміє, що батьки хочуть йому допомогти. Його потрібно залучати до спільного вирішення проблем та вирішення дорослих завдань. Це послужить об'єднанню родини.

Зазвичай старші діти так і залишаються у дитячих будинках або інтернатах. Більшість із них через свій вік або через вади у розвитку й досі чекають на родину, яка може стати «своєю» на все життя. Часто люди вважають, що у цих дітей занадто важке минуле, і це перешкоджає їх рішенням забрати дитину у свою сім'ю. У результаті дорослі втрачають найцінніший дар, який Бог може подарувати родині – дитину!

8. КРОКИ ДО УСИНОВЛЕННЯ

**Кілька важливих кроків, котрі потрібно зробити,
перш ніж Ви усиновите дитину**

КРОК 1:

Батьки, які бажають усиновити дитину, звертаються з письмовою заявою до Служби у справах дітей за місцем проживання.

До заяви додаються такі документи:

- копія паспорта;
- довідка про заробітну плату за останні шість місяців або копія декларації про доходи за попередній календарний рік, завірена в установленому порядку;
- копія свідоцтва про шлюб, якщо заявники перебувають у шлюбі;
- висновок про стан здоров'я кожного заявника;
- нотаріально завірена письмова згода на усиновлення другого з подружжя (у разі усиновлення дитини одним з подружжя), якщо інше не передбачено законодавством;
- довідка про наявність чи відсутність судимості, видана органами внутрішніх справ за місцем проживання для кожного заявника;
- копія документа, що підтверджує право власності або користування житловим приміщенням.

КРОК 2:

Після подання заяви кандидатом, протягом десяти робочих днів працівник Служби у справах дітей:

- проводить бесіду із заявником, з'ясовує мотиви усиновлення;
- складає акт про обстеження житлово-побутових умов потенційних батьків-усиновлювачів;
- розглядає питання про можливість усиновлення ними дитини;
- готує відповідний висновок;
- у разі прийняття позитивного рішення ставить їх на облік, як кандидатів в усиновлювачі.

Заявникам видається висновок разом з документами, на підставі яких вони можуть звернутися до Служби у справах дітей будь-якої області для встановлення контакту з дитиною.

Термін дії документів стосовно усиновлення – один рік з дня їх видачі.

КРОК 3:

Служба у справах дітей спільно з потенційними усиновлювачами здійснює процес взаємопідбору дитини, під час якого з'ясовується чи ресурси родини (інтелектуальні, емоційні, особистісні, духовні; інтереси та здібності) відповідають потребам дітей.

КРОК 4:

Державний департамент з усиновлення та захисту прав дитини та Служби у справах дітей надають кандидатам в усиновлювачі інформацію про дітей, які перебувають на первинному, регіональному та централізованому обліку, і видають направлення до Служби у справах дітей за місцем розташування відповідного ди-

тячого закладу для знайомства та встановлення контакту з дитиною. Кандидати в усиновлювачі, які не змогли встановити контакт з дитиною, можуть звернутися для отримання повторного направлення.

КРОК 5:

Після встановлення контакту з дитиною кандидати в усиновлювачі звертаються до Служби у справах дітей за місцем перебування дитини із заявою про бажання усиновити її. Заява складається українською мовою, у ній зазначаються прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання кандидата (кандидатів) в усиновлювачі, а також прізвище, ім'я, по батькові, вік, місце перебування (проживання) дитини.

Нижче наведений список документів, які надаються керівником дитячого закладу, де знаходиться дитина, після встановлення контакту з дитиною:

- копія свідоцтва про народження дитини;
- копії документів, які підтверджують, що дитина може бути усиновленою;
- висновок про стан здоров'я, фізичний та розумовий розвиток дитини;
- акт про знайомство кандидатів в усиновлювачі з дитиною.

Кандидат в усиновлювачі має право:

- ознайомитися з особою справою дитини, яка може бути усиновлена;
- провести додаткове медичне обстеження дитини.

КРОК 6:

Служба у справах дітей за місцем перебування (проживання) дитини на підставі заяви кандидатів в усиновлювачі та пакету документів протягом 10 робочих днів готує громадянам України висновок про доцільність усиновлення та відповідність його інтересам дитини для подання до суду.

Документи, які подаються до суду:

- заява до суду про усиновлення;
- висновок про доцільність усиновлення;
- акт обстеження житлово-побутових умов усиновлювачів;
- документ, який підтверджує наявність житла;
- довідки про заробітну плату;
- копія свідоцтва про шлюб;
- висновок про стан здоров'я кожного заявника;
- довідка про наявність чи відсутність судимості;
- копія свідоцтва про народження дитини;
- один із документів, що підтверджує статус дитини:
- копія свідоцтва про смерть батьків дитини;
- рішення суду про позбавлення батьківських прав;
- визнання батьків безвісно відсутніми, недієздатними, померлими;
- оригінал нотаріально завіреної згоди батьків, опікуна чи піклувальника дитини на її усиновлення;

- акт про знайдену, підкинуту дитину;
- згода дитячого закладу (та згода самої дитини, якщо вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може її висловити);
- довідка про невідвідування дитини батьками (при умові усиновлення згідно з ч. 2 ст. 219 Сімейного кодексу України);
- висновок про стан здоров'я дитини;
- акт про знайомство кандидатів в усиновлювачі з дитиною.

Усиновлення дітей здійснюється на підставі рішення суду.

КРОК 7:

Отримавши копію рішення суду (через 10 днів з дати винесення рішення), усиновлювач зобов'язаний особисто забрати дитину із закладу чи сім'ї, в якій вона виховується, у присутності представника Служби у справах дітей після пред'явлення копії рішення суду про усиновлення.

КРОК 8:

В органах реєстрації актів цивільного стану отримується свідоцтво про усиновлення та нове свідоцтво про народження, вноситься запис про дитину в паспорт.

КРОК 9:

Батьки мають зареєструвати дитину в паспортному столі за місцем свого проживання.

9. ІНШІ ФОРМИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

Серед інших форм сімейного виховання дітей в Україні є: опіка та піклування, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу, патронатне виховання

Опіка (піклування) – це влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у сім'ї громадян, які переважно перебувають у родинних відносинах із цими дітьми, з метою забезпечення виховання, освіти, розвитку, захисту прав та інтересів дітей (19 глава Сімейного Кодексу України).

Опікун (піклувальник) є законним представником інтересів дитини та відповідальним за її життя, здоров'я, фізичний та психічний розвиток. Для гарантування цих стандартів відповідно до Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» опікун (піклувальник) має можливість отримувати на дитину державну соціальну допомогу. Під опікою (піклуванням) можуть знаходитись діти, які мають статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківської опіки. Опіка встановлюється над дитиною, яка не досягла 14 років, а піклування – над дитиною у віці від 14 до 18 років.

Опікун (піклувальник) призначається за його заявою з осіб, близьких дитині, або інших осіб, з огляду на їх можливість виконувати опікунські обов'язки, враховуючи стосунки, що склалися між кандидатом в опікуни та дитиною. Встановлення опіки (піклування) здійснюється Службою у справах дітей за місцем проживання дитини або опікуна (піклувальника). Перелік документів, які необхідно подати разом із заявою, згідний із відповідним для встановлення усиновлення.

■ **Не можуть бути опікунами (піклувальниками) особи, які:**

- не досягли 18 років;
- визнані недієздатними чи обмежено дієздатними;
- позбавлені батьківських прав;
- колишні опікуни (піклувальники, усиновлювачі), позбавлені права через неналежне виконання покладених на них обов'язків;
- за станом здоров'я не можуть виконувати зобов'язань щодо виховання дітей (інваліди I-II групи, особи, які мають глибокі органічні ураження нервової системи, алкогольну і наркотичну залежність, хворі на СНІД, відкриту форму туберкульозу, особи, у яких офіційно зареєстровані асоціальні прояви, психічні розлади, схильність до насильства);
- з якими на спільній житловій площі проживають члени родини, котрі мають глибокі органічні ураження нервової системи, хворі на СНІД, відкриту форму туберкульозу, психічні розлади, особи, у яких офіційно зареєстровані асоціальні прояви, схильність до насильства.
- особи, інтереси яких суперечать інтересам дитини.

■ **Дитина, над якою встановлено опіку або піклування:**

- зберігає статус сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, та користується всіма відповідними пільгами;
- зберігає свої прізвище, ім'я, по батькові;
- має право на проживання в сім'ї опікуна або піклувальника, на піклування з його боку;
- зберігає право на житло і майно, що їй належить; за їх збереження до досягнення дитиною повноліття відповідають органи опіки та піклування.

ПРИЙОМНА СІМ'Я

Прийомна сім'я – сім'я або окрема особа, яка не перебуває у шлюбі, що добровільно, за плату взяла на виховання та спільне проживання від 1 до 4 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Обмеження для осіб, які можуть бути прийомними батьками, відповідають обмеженням для опікунів (піклувальників). Призначення статусу прийомної сім'ї здійснюється Службою у справах дітей за місцем проживання майбутніх прийомних батьків. Перелік документів, які необхідно подати разом із заявою, згідний із відповідним для встановлення усиновлення.

Дитина в прийомній сім'ї:

- зберігає статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, та користується всіма відповідними пільгами;
- зберігає свої прізвище, ім'я, по батькові;
- зберігає право на житло і майно, що їй належить; за їх збереження до досягнення дитиною повноліття відповідають органи опіки та піклування;
- виховується у прийомній сім'ї до досягнення 18-річного віку, а в разі продовження навчання у професійно-технічному, вищому навчальному закладі I-IV рівнів акредитації – до його закінчення.

Діти, що виховуються у прийомній сім'ї перебувають на державному забезпеченні: кожен місяць батькам виділяються кошти на утримання вихованців, проводяться заходи по організації дитячого оздоровлення та відпочинку. Крім цієї матеріальної і соціальної допомоги батьки-вихователі отримують від держави грошову винагороду за виховання дітей.

ДИТЯЧИЙ БУДИНОК СІМЕЙНОГО ТИПУ

Дитячий будинок сімейного типу (ДБСТ) – сім'я або окрема особа, яка не перебуває у шлюбі, що добровільно, за плату взяла на виховання та спільне проживання не менше 5 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Загальна кількість дітей у дитячому будинку сімейного типу не повинна перевищувати 10 осіб, враховуючи рідних.

Обмеження для осіб, які можуть бути батьками-вихователями ДБСТ, відповідають обмеженням для опікунів (піклувальників). Створенням ДБСТ займаються служби у справах дітей за місцем проживання майбутніх батьків-вихователів. Перелік документів, які необхідно подати разом із заявою, згідний із відповідним для встановлення усиновлення.

Дитина у ДБСТ:

- зберігає статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, та користується всіма відповідними пільгами;
- зберігає свої прізвище, ім'я, по батькові;
- зберігається право на житло і майно, що їй належить; за їх збереження до досягнення дитиною повноліття відповідають органи опіки та піклування;
- виховується у дитячому будинку сімейного типу до досягнення 18-річного віку, а в разі продовження навчання у професійно-технічному, вищому навчальному закладі I-IV рівнів акредитації – до його закінчення.

Діти, які виховуються у ДБСТ перебувають на державному забезпеченні: кожен місяць батькам виділяються кошти на утримання вихованців, проводяться заходи по організації дитячого оздоровлення та відпочинку. Крім цієї матеріальної і соціальної допомоги батьки-вихователі отримують від держави грошову винагороду за виховання дітей.

ПАТРОНАТНЕ ВИХОВАННЯ

Патронатне виховання – розміщення в сім'ю патронатного вихователя дитини, яка залишилася без батьківського піклування, дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, до досягнення нею повноліття. Основна мета патронатного виховання – забезпечити своєчасну допомогу дитині, яка залишилася без батьківського піклування, в умовах сім'ї, уникаючи розміщення її у дитячий заклад, а також сформувати емоційно-значущі, стабільні та довготривалі стосунки у житті дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування.

І Види патронатного виховання:

- екстрений патронат – термінове влаштування дітей, які опинились у складних життєвих обставинах або залишилися без батьківського піклування, до вирішення питання повернення їх в біологічну сім'ю чи підготовки дитини до влаштування під опіку, піклування в сім'ю родичів чи до усиновлення. Термін перебування дитини – до 3-х місяців;
- терапевтичний патронат – влаштування дітей, які опинились у складних життєвих обставинах або залишилися без батьківського піклування та мають особливі потреби, у сім'ю патронатного вихователя. Термін перебування дитини – до 1 року;
- соціальний патронат (наставництво) – комплекс заходів, спрямованих на соціалізацію та формування навичок самостійного життя у дітей, які залишилися без батьківського піклування або опинились у складних життєвих обставинах, які перебувають у відповідних закладах для дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, закладах соціального захисту дітей, закладах охорони здоров'я, інших спеціальних установах для дітей, як в межах закладу, так і за місцем проживання соціального патронатного вихователя (наставника) у вихідні, святкові та канікулярні дні.

І Діти, які можуть бути передані на патронатне виховання:

- діти, які залишилися без батьківського піклування (покинуті батьками або піклувальниками; які залишилися без піклування батьків (усиновлювачів) або опікунів (піклувальників); залишили сім'ю чи навчальний заклад; вилучені кримінальною міліцією у справах дітей із сім'ї, перебування в якій загрожувало їх життю і здоров'ю; втратили зв'язок з батьками під час стихійного лиха, аварії, катастрофи, інших надзвичайних подій; не мають постійного місця проживання і засобів до життя; підкинуті діти; які самі звернулися за допомогою);
- діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування.

Патронатне виховання є пілотною програмою Київської міської держадміністрації і поки що працює тільки у Києві. Особа, яка бажає стати патронатним вихователем, має подати на розгляд до районної у м. Києві Служби у справах дітей за місцем проживання заяву про надання їй статусу патронатного вихователя. Необхідно буде пройти медичне обстеження, подати довідку про наявність чи відсутність судимості та інші документи.

10. ПРИХИЛЬНІСТЬ У ЖИТТІ ДИТИНИ

Часто усиновлювачі задають запитання: «Що потрібно робити для того, щоб сформувати прихильність у дитини до них і навпаки?» Щоб відповісти на це запитання, необхідно знати, що таке прихильність і як вона формується

Прихильність – це взаємний процес формування тісного емоційного зв'язку між людьми, який зберігається впродовж тривалого часу, навіть тоді, коли люди не перебувають разом.

Потреба встановлювати близькі безпосередні відносини з іншими – є вродженою і властива кожному з нас. Проте почуття прихильності є не вродженою, а набутою якістю: по мірі задоволення потреб у дитини виникає довіра до людини, яка про неї турбується.

Основною умовою формування прихильності є стабільність, яка виражається у постійному догляді батьків (значущої особи) за дитиною. Її розвиток базується на трьох джерелах: задоволенні базових потреб (сон, їжа, безпека), позитивній взаємодії і визнанні. Відсутність однієї із цих базових складових стає першопричиною порушення формування прихильності.

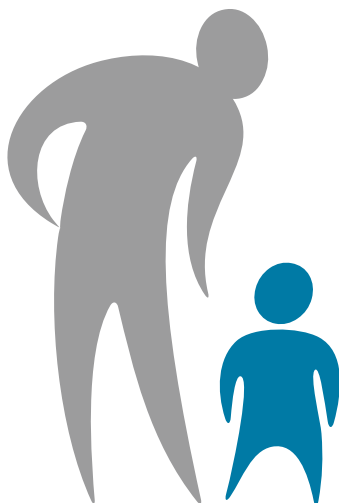
Прихильність є, у свою чергу, необхідною умовою для повноцінного раннього розвитку дитини. Відчуття безпеки та захисту, які гарантує турботлива присутність матері, є для дитини підставою для дослідження території і світу, взаємодії з іншими, розвитку самопізнання.

Дитина, яка відчуває та переживає прихильність, розвивається згідно вікових норм, формує логічне мислення, розуміння своєї гідності, учить розрізняти власні почуття та контролювати їх прояви, стає впевненою у собі, розвиває соціальні навички, уміння співпереживати, довіряти, любити і проявляти ніжність до інших. Від розвитку прихильності залежить правильне сприйняття світу, розвиток совісті тощо.

Натомість неприйнятні діти є неблагополучні емоційно, і це, у свою чергу, гальмує їх інтелектуальну та пізнавальну активність. Порушення прихильності негативно впливає на емоційний, соціальний, фізичний, розумовий розвиток немовляти. Для дитини, у якої не сформувалися прихильності, будуть притаманні такі прояви, як страх, невпевненість, комплекс неповноцінності, наслідком яких дуже часто стає агресія, емоційне напруження, стреси, відчуття самотності.

Отже, прихильність – це стійкі, глибокі емоційні зв'язки зі значущими людьми. Вона є основою та джерелом життєвих сил для кожної людини.

У процесі усиновлення як у дітей, так і у батьків формування прихильності відбувається поступово. Воно потребує часу та безумовного прийняття як самої дитини, так і її минулого, значущих для неї переживань та емоційних зв'язків з близькими людьми (братами, сестрами, бабусями, дідусями та ін.). Батькам важливо запастися терпінням, бути послідовними у своїх діях, у будь-яких обставинах вірно залишатися поруч із дитиною і вірити в найкраще. Це забезпечить дитину необхідними умовами, щоб почати процес зцілення та розвитку почуття відданості.

11. ЯК СКАЗАТИ ДИТИНІ ПРАВДУ ПРО УСИНОВЛЕННЯ?

Діти бояться темряви. Дорослі бояться світла

У багатьох сім'ях усиновлення залишалося великою таємницею як для дитини, так і для оточуючих (родичів, друзів, знайомих) протягом десятиріч. І до сьогодні серед усиновлювачів актуальним є запитання: «Чи варто говорити дитині правду про її минуле?»

Навколо цієї дилеми існує багато припущень, таких як: «якщо я розповім дитині правду, я...»

- втрачу її любов і довіру;
- «зламаю» її життя, оскільки така інформація її травмує, знизить самооцінку;
- спровокую її повторити долю біологічних батьків;
- не знайду правильні слова.

Для того, щоб дати відповідь на це запитання, необхідно поміркувати, що означає «зберігати таємницю» і навіщо взагалі ми робимо це.

Зберігати таємницю означає перешкоджати людині отримати якусь інформацію. Зберігати таємницю – це в силу різних причин вирішити, що людина не має права на певне знання. Замовчування потребує маніпулювання у спілкуванні, проявів нещирості, приховування, перешіптування, обманювання тощо.

Для чого ми, дорослі, зберігаємо таємницю усиновлення? Можливо, тому що це питання болюче, у першу чергу, для нас – через відчуття неповноцінності, провини, безпорадності, коли ми не можемо біологічним шляхом народити дитину. Можливо, збереження таємниці допомагає нам утримувати контроль над ситуацією, відчувати себе захищеними. А можливо, таким чином ми намагаємось нібито «захистити інших від страждань» або зберігаємо публічний імідж та репутацію.

Які б не були наші мотиви, надзвичайно важливо усвідомлювати, що сімейні таємниці мають високу руйнівну силу. Таємниці спотворюють дійсність, підривають довіру та знищують близькість. Вони роз'єднують людей, породжують фантазії, страх, відчуття небезпеки та сорому. Якщо усиновлювачі намагаються «захистити» свою дитину, приховуючи від неї правду, вони створюють умови для розвитку недовіри. Якщо дитина, підліток або молода людина дізнається правду про себе, вона починає ставити під сумнів усе, що було сказано її батьками.

Багато людей, які виростили зі знанням свого усиновлення, говорять про те, що вони сприймали цей факт так само, як і те, що вони були хлопчиком чи дівчинкою, були великого чи маленького зросту, сповідували православ'я чи католицизм тощо. І чим раніше дитина дізнається правду про себе, тим легше їй прийняти цей факт і «емоційно зростати» зі своєю історією. Враховуючи ж те, що підлітковий вік є кризовим за своєю природою і вважається занадто небезпечним для розкриття інформації щодо походження, ще до його початку (до 12 років, а інколи і до 9 років) між батьками та дитиною не має залишитись таємниць відносно її минулого.

Часто усиновлювачі шукають «ідеальний» момент для того, щоб розказати дитині про усиновлення, але зазвичай такий момент ніколи не настає. То дитина щойно видужала після хвороби, то вона йде до школи, то дорослі втомлені та неготові. Чим довше відтягувати час, тим важче розпочати розмову, більше відчуття незручності, сильніше почуття провини через те, що досі не знайшли в собі сил бути чесними зі своєю дитиною. Так пошук «ідеального» моменту продовжується, інколи до тих пір, поки ми не втрачаємо можливість сказати правду: хтось інший – кого менше за все хвилює стан дитини, її переживання та здатність сприйняття – робить це за нас.

В обговоренні теми усиновлення необхідно пам'ятати наступні принципи:

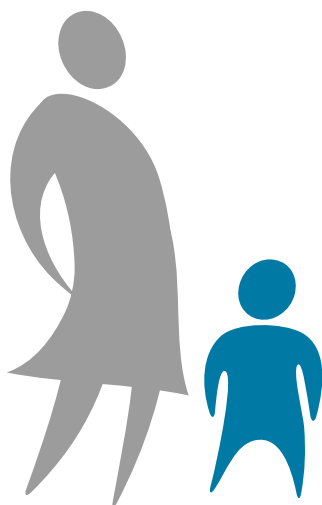
- кожна людина має право знати про своє походження;
- побудова здорових відносин вимагає певних зусиль, відкритого двостороннього спілкування та взаємної поваги;
- усиновлення є способом появи дітей у сім'ї; цей спосіб не кращий і не гірший будь-якого іншого. Замість того, щоб приховувати усиновлення, ним потрібно пишатися;
- біологічні батьки, їх втрата та знаходження нової родини є невід'ємною частиною минулого дитини, а значить, її особистості; ігнорування реальних фактів життя є неприйняттям очевидного;
- діти будуть задавати питання про своїх біологічних батьків і продовжувати відчувати до них ті чи інші почуття. Ми маємо чесно відповідати на запитання, і з розумінням та повагою ставитися до того, що вони відчувають;
- прагнення приховати від дитини інформацію про усиновлення через небажання ділитися з кимось її любов'ю призводить до протилежного результату: дитина перестає відчувати довіру, відданість і прихильність до своїх нових батьків;
- діти не будуть менше любити та відчувати приналежність до родини, якщо будуть знати правду;
- найчастіше дитина знає більше, ніж дорослі думають.

Отже, відкрите спілкування в сім'ї є важливою умовою нормального розвитку сім'ї, яка прийняла на виховання дитину. На допомогу усиновлювачам ми пропонуємо «Десять заповідей» про те, як говорити з дитиною про усиновлення:

- починайте розмову про усиновлення із власної ініціативи;
- використовуйте позитивну мову усиновлення;
- ніколи не обманюйте дитину про її минуле або про членів її біологічної сім'ї;
- дозвольте дитині виражати гнів по відношенню до членів біологічної сім'ї, не показуючи їй при цьому, що розділяєте це почуття;
- не розповідайте дитині більше, ніж вона хоче почути саме зараз;
- поступове розкриття інформації відповідно до віку дитини та її розуміння повинно відбутись до 12 року життя дитини;
- дайте можливість дитині зрозуміти сказане, сформулювати до Вас запитання про своїх батьків;
- якщо інформація має надзвичайно негативний характер (наприклад дитина народжена внаслідок інцесту (статевого зв'язку між близькими родичами або групового насильства), намагайтесь залучити фахівця (психолога, соціального працівника) при розкритті такої інформації;
- уникайте оціночних суджень, розповідаючи дитині про її минуле;
- давайте дитині можливість самій вирішувати, чи буде вона розповідати свою історію за межами сім'ї.

Можливість висловлювати почуття щодо власного життя та минулого – це один з найкращих подарунків, який батьки-усиновителі можуть подарувати своїй дитині. Він дає дітям змогу зрозуміти, що вони прийняті саме такими, якими вони є.

12. ПОЗИТИВНА МОВА УСИНОВЛЕННЯ

Коли Ви вивчаєте інформацію про усиновлення або розповідаєте про це іншим, важливо усвідомлювати, які слова Ви при цьому вживаєте

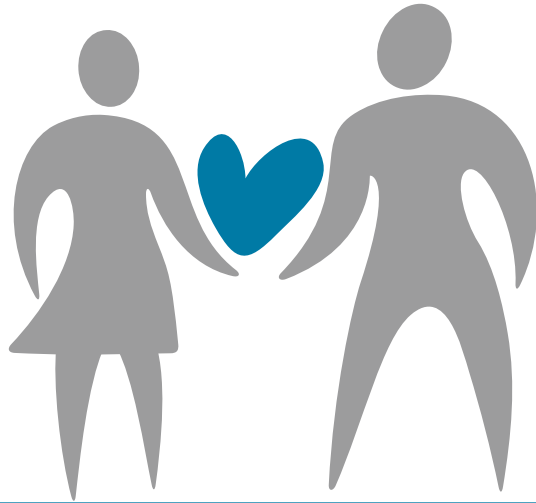
Те, як ми говоримо і які слова обираємо, багато може розповісти про наші думки та цінності. Слова не лише передають факти, але і відображають наші почуття. Використовуючи «позитивну мову усиновлення», ми підкреслюємо те, що усиновлення – це такий же спосіб створити родину, як і народження дитини. Один не важливіший і не кращий за інший.

Наведений список допоможе Вам використовувати позитивну мову усиновлення. Таким чином Ви зможете відобразити справжню природу цього чудового процесу, що, у свою чергу, матиме позитивний вплив на формування та розвиток особистості дитини.

ПОЗИТИВНА МОВА	НЕГАТИВНА МОВА
Біологічний батько/мати	Справжній батько/мати
Рідна дитина, біологічна дитина	Справжня дитина
Моя дитина	Усиновлена дитина, чужа дитина
Народжена у батьків, які не перебували в шлюбі	Незаконна
Не змогли виконувати батьківські права та обов'язки	Покинули
Стали батьками	Узяли собі
Дитина, яка чекає на родину	Дитина, яка підлягає усиновленню
Батьки	Батьки-усиновлювачі
Дитина, яку віддали на усиновлення	Покинута дитина
За рішенням суду	Дитину забрали у батьків
Дитина з особливими потребами	Дитина-інвалід

Коли у засобах масової інформації йде мова про «справжніх» та «несправжніх» батьків, суспільству навіязується неправдива думка про те, що справжніми батьками дитини можуть бути лише біологічні батьки. Позитивна мова усиновлення може зупинити розповсюдження таких хибних думок. Використовуючи цю мову, ми навчаємо інших, сподіваючись, що це в майбутньому стане нормою суспільства.

Слова не лише передають факти, але і відображають наші почуття.

13. ДУХОВНІ АСПЕКТИ УСИНОВЛЕННЯ

Якщо Ви читаєте цю книгу - це не випадковість і не збіг обставин. Незалежно від того, вірите Ви в Бога чи ні, наважимося сказати, що Ви маєте привілей доторкнутися до Його планів стосовно дітей-сиріт. Адже ідея усиновлення найперше народилася на Небесах

Біблія говорить, що Бог – Творець усього світу – з болем у серці спостерігав, як людина, яка створена за Його образом і подобою, відкинула Його дружбу і турботу. Обравши гріх і залишивши Бога, людина позбавилася рідної домівки, відірвалася від свого духовного коріння і фактично стала безпритульною. Кожне наступне покоління «духовних сиріт» все більше віддалялося від Бога, у той час як Він увесь час намагався повернути людей до щасливого життя.

Для цього Господь дав людству закон із 10 заповідей, посилав пророків, піднімав духовних лідерів. На певний час це допомагало, але потім люди знову пірнали з головою у прірву гріха. Не бажаючи гибелі змучених життям людей, Бог вирішив застосувати останній і найбільш дієвий спосіб їх порятунку.

Маючи батьківське серце, Господь захотів УСИНОВИТИ людей, щоб ми були не лише творінням за Його образом і подобою, але й стали дітьми Бога Всевишнього (1 Івана 3:1). Це усиновлення не трапилося за одну мить. Небесний Отець ретельно готувався до моменту, коли на Землю в ролі посередника між Богом і людством був посланий Божий Син Ісус Христос. Для цього Бог приготував економічну та політичну ситуацію на Землі, спланував час та місце Його народження. І саме як результат цього бажання на Землю близько 2000 років тому прийшов Єдинородний Божий Син.

Народившись в образі маленької дитини, Він був випробуваний у всьому, окрім гріха, а тому розуміє нас, як ніхто інший. Нас можуть не зрозуміти батько, матір, чоловік, дружина, діти, навіть священнослужителі Церкви, але Христос зрозуміє завжди і будь-кого.

Перебуваючи в людському тілі, Ісус прожив життя, яке є взірцем для кожного з нас. Одного разу Він сказав: «Наслідуйте Мене, як діти улюблені. І діла, які Я творив і ви будете робити». Про які ж діла і наслідування говорив нам Спаситель? У більшості випадків християни розуміють під цими словами зцілення, воскресіння з мертвих, милосердя, учнівство. Але майже ніхто не говорить про справу, в порівнянні з якою всі інші діла тьмяніють, а саме про УСИНОВЛЕННЯ.

Уявіть на одну мить людину, яку б Ісус воскресив з мертвих, але потім не усиновив Небесному Отцю. Яка б їй була з цього користь? Вона все одно б через якийсь час померла, а її не спасенна душа пішла б у царство мертвих, тому що лише діти Божі наслідують Царство Небесне (Матвія 19:14).

Можливо, Вам відома історія про 10 прокажених (Луки 17:12–19). Ісус зцілив кожного з них, але лише одному з них сказав: «Віра твоя спасла тебе». Що ж сталося з іншими дев'ятьма? Можна лише здогадуватись. Можливо, до них повернулась їх проказа, а можливо, вони здоровими дожили до своєї смерті і зустрілись з Ісусом тільки на суді, коли було вже пізно. Вони, подібно до іншого біблійного персонажа Ісава, який знехтував своїм правом на первородство, втратили найбільше чудо у своєму житті – духовне усиновлення.

Однак прихід Ісуса Христа засвідчив не лише бажання Бога врятувати людство, а також і Його турботу про фактичне усиновлення дітей. Цікаво, що перебу-

ваючи на землі з місією усиновити людство Небесному Батьку, Ісус сам був усиновлений Йосипом, чоловіком Діви Марії. Коли Йосип довідався, що його наречена Марія вагітна, він спершу хотів відпустити її, однак потім ангел у сні сповістив йому, що це Дитя – Божий Син. Тоді Йосип прийняв Марію, одружився із нею і взяв на себе опіку над малим Ісусом, турбуючись про Нього та виховуючи Його у роки дитинства.

У Слові Божому написано: «Хто прийме одного з малих цих, той Мене приймає» (Луки 9:48) і «Що ви зробите одному з малих цих, те ви для Мене зробите» (Матвія 25:40). Іншими словами, коли ми приймаємо у свій дім позбавлену батьківського піклування дитину, ми тим самим приймаємо у її особі самого Господа Ісуса Христа. А приймаючи у свою сім'ю Ісуса і роблячи щось для Нього, ми відкриваємо двері для здійснення Божих чудес у різних сферах нашого життя.

Усиновити дитину – це не просто прийняти її у свою сім'ю, це взяти відповідальність за все її життя, віддати їй частинку свого життя, забезпечити її спадком, вкласти у неї все найкраще, що ми маємо.

Чи означає це, що всі повинні усиновити дітей? Звичайно ж ні, адже у людей є різні можливості й різне покликання. Але кожен із нас може: допомагати іншим людям та сприяти усиновленню, допомогти більше дізнатись про усиновлення, подарувати цю книжку і розповісти про сам процес усиновлення. Не менш важливим є підбадьорення в скрутні хвилини, можливо, допомога у вихованні дитини, а також фінансова підтримка тих, хто усиновив.

Можливостей та шляхів допомоги дитині-сироті є багато – вибір залишається за Вами!

14. ТЕСТ САМООЦІНКИ ДЛЯ ТИХ, ХТО БАЖАЄ УСИНОВИТИ ДИТИНУ

Дайте відповідь на кожне з цих запитань окремо, а потім разом із чоловіком/дружиною обговоріть свої відповіді. Це допоможе Вам краще зрозуміти, що саме ду-має про усиновлення Ваш чоловік/дружина.

1. Чому Ви хочете усиновити дитину? (Оцініть своє бажання усиновити дитину за десятибальною шкалою).

2. Хто є ініціатором усиновлення? Чи може усиновлення породити конфлікт?

3. Дитину якого віку Ви хотіли б усиновити і чому?

4. Дитину з якими вадами Ви б могли розглядати для усиновлення (відмітьте усі випадки, які Ви погодилися б розглянути):

- медична проблема середньої важкості або така, що піддається коригуванню;
- медична проблема, яка не піддається коригуванню (ДЦП, затримка розвитку тощо);
- з алкогольною залежністю;
- з наркотичною залежністю;
- дитина, яка палить;
- емоційні/розумові розлади у родині;
- емоційні/розумові розлади у дитини;
- передчасне народження;
- дитина із двійні (трійні);
- фізичні вади (заяча губа, косолапість, відсутність однієї з кінцівок);
- синдром Дауна;
- епілепсія у дитини;
- епілепсія у родині;
- глухота;
- сліпота;
- інші проблеми.

5. Дитину якої расової приналежності Ви могли б розглянути для усиновлення?

6. Дитину якої статі Ви хотіли б усиновити?

7. Чи могли б Ви розглянути можливість усиновлення двійні?

8. Скільки дітей Ви хотіли б усиновити?

9. Чи вважаєте Ви, що ваші подружні стосунки були б стабільними і без дітей?

10. Кому з Ваших друзів і членів родини Ви б хотіли розповісти про свої плани щодо усиновлення? Хто б з них Вас підтримав, а хто ні?

11. Звідки Ви хотіли б усиновити дитину (виберіть усі відповіді, з якими Ви погоджуєтесь):

- лише з Вашої області;
- з будь-якої частини країни;
- з будь-якої області, окрім Вашої

12. Як Ви вважаєте, чи варто казати дітям про те, що Ви їх усиновили?

13. Як Ви вважаєте, коли дитині необхідно сказати про усиновлення і чому?

14. Чи погодилися б Ви підтримати/допомогти дитині, якщо б він/вона захотіли знайти та встановити контакт чи стосунки з біологічними батьками?

15. Чи погодилися б Ви чи Ваш чоловік/дружина змінити свій робочий графік після усиновлення?

16. Як ви вважаєте, чим ви б могли пожертвувати заради дитини?

17. Які аспекти виховання дитини є для вас принциповими і якими Вам було б важко пожертвувати (наприклад дисципліна, релігія, освіта, один із батьків має завжди бути вдома і виховувати дітей тощо)?

18. Чи готові Ви любити усиновлену дитину так само, як і свою біологічну дитину?

19. Якщо Ви не можете мати власних дітей, чи вважаєте Ви, що усиновлення – це остання надія на те, щоб мати дитину, але краще було б мати власну? (Якщо Ви відповіли на це запитання «так», тоді можливо, Ви маєте психологічні проблеми, пов'язані із неплідністю, які Вам варто вирішити до усиновлення)

20. Скільки часу Ви згодні чекати, щоб мати можливість усиновити дитину?

Дуже важливо відповісти на всі запитання цієї анкети і обговорити відповіді з Вашим чоловіком/дружиною. Це допоможе Вам вирішити, чи справді усиновлення – це вибір саме для вас, і, якщо це так, то яку саме дитину Ви хочете усиновити.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

- Боулби Дж. Создание и разрушение эмоциональных связей / Пер. с англ. В. В. Старовойтова – 2-е изд. – М.: Академический Проект, 2006. – 232 с.
- Гиппенрейтер Ю.Б. Общаться с ребенком. Как? – М.: АСТ: Астрель, 2007. – 240 с.
- Ж. А. Захарова, И. И. Осипова. Замещающая семья. Методическое пособие / Под ред. Э.А. Манукян, к. с. н. – М.: Полиграфсервис, 2005. – 112 с.
- Бетси Кифер и Джейн И. Скулер. Как рассказать правду усыновленному или приёмному ребёнку. Как помочь ребёнку осознать своё прошлое – К.: «Феникс», 2009. – 270 с.
- Кэмпбелл Р. Как по-настоящему любить ребёнка. – 5-е изд., пер. с англ. – СПб.: «Мирт», 1998. – 160 с.
- Кэмпбелл Р. Как справиться с гневом ребенка. – СПб.: «Мирт», 1999. – 192 с.
- Лангмейер Й., Матейчек З. Психологическая депривация в детском возрасте. – Прага, 1984 г. – 370 с.
- Основи батьківської компетентності: Навч. посіб. / За ред. І.Д. Звереві. – К., 2006.
- Петрановская Л. В класс пришел приемный ребенок. – М.: «Студио-Диалог», 2009. – 170 с.
- Петрановская Л. Как ты себя ведешь или 10 шагов по изменению трудного поведения. – М.: Студио – Диалог, 2010. – 96 с.
- Прихожан А.М., Толстых Н.Н. Психология сиротства. 3-е изд. – СПб.: Питер, 2007. – 416 с.
- Усвідомлене батьківство як умова повноцінного розвитку дитини та підвищення виховного потенціалу громади: Методичні матеріали до тренінгу / Упоряд.: І.В. Братусь та ін.; За заг. ред. Г.М. Лактіонової. – К.: Наук. світ, 2004. – 86 с.
- Фесюкова, Л.Б. Искусство быть родителями / Л.Б. Фесюкова. – М.: АСТ, 2003. – 396 с.
- Форбз Х., Пост Б.. Когда наказания, логика и контроль неэффективны. / Пер. з англ. – К., ФОП Гуд Т.С., 2010. – 168 с.
- Чепмен Г., Кэмпбелл Р. Пять путей к сердцу ребенка. – СПб, 2010. – 267 с.
- Г. М. Бевз, І. В. Пеша. Дитина в прийомній сім'ї: нотатки психолога. К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2001. – 101 с.
- Діти державної опіки: проблеми, розвиток, підтримка: Навчально-методичний посібник в 2-х кн.. – К.: Міленіум, 2005. – 286 с.
- Ослон В.Н. Жизнеустройство детей-сирот: профессиональная замещающая семья. – М.: Генезис, 2006. – 368 с.
- Г. М. Бевз, В. О. Кузьмінський, О. І. Нескучаєва та ін. Приймна сім'я: методика створення і соціального супроводу: Науково-методичний посібник. К.: Центр стратегічної підтримки, 2003. – 92 с.
- Г. М. Бевз, А. Й. Капська, Н. М. Комарова та ін. Технології створення та функціонування прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу. Збірник методичних матеріалів. К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. – 188 с.

ДОПОМОГА З ПИТАНЬ УСИНОВЛЕННЯ

Якщо Ви потребуєте консультації з питань усиновлення, запропоновані нижче контакти допоможуть Вам отримати всю необхідну інформацію для прийняття правильного рішення.

Альянс «Україна без сиріт»

Тел.: (093) 494 04 03

www.ukrainabezsyrit.org

Державний департамент з усиновлення

та захисту прав дитини

www.ditu.gov.ua

Міський центр дитини при Службі у справах дітей

Київської міської державної адміністрації

Тел.: (044) 484 23 13

Міжнародна благодійна фундація «Отчий дім»

Тел.: (044) 2391334

www.otchiy-dim.org

Всеукраїнський портал «Сирітству – ні!»

www.sirostsvy.net

Проект «Ти будеш знайдений»

Тел.: (095) 2570548. www.adaption.tv

Благодійна організація «Мій дім»

Тел.: (050) 3960757

www.myhomefororphans.com.ua

Проект «Дар усиновлення»

Тел.: (044) 5293474

www.adoptua.com

Міжнародний центр розвитку і лідерства

www.ildcua.org

АЛЬЯНС
УКРАЇНА
БЕЗ СИРІЇ

www.ukrainabezsyrit.org